

Razprava o geografiji

Marksistični center filozofske fakultete in Pedagoško-znanstvena enota za geografijo na filozofski fakulteti Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani sta 26. maja 1981 organizirala razpravo o konceptu geografije. Osnovno izhodišče zanjo naj bi bil, po napovedi v vabilu, prispevek Mirka Pakarja »Položaj slovenske geografije«, ki je z nekaterimi dopolnitvami spredaj objavljen.

Živahne razprave se je udeležilo blizu 30 geografov in predstavnikov nekaterih sorodnih strok. Pričakovati je bilo, da bo razgovor usmerjen v razpravo o konceptu geografije, vendar se je dotikal najrazličnejših problemov in dilem, ki se kažejo v naši vedi. V razpravi je bilo mogoče slišati zelo različne poglede na položaj in vlogo geografije v preteklosti in sedanjosti, pa na njena pota in usmeritve, uspehe in pomanjkljivosti. Čeprav diskusija, ki jo je vodil predsednik GDS Jurij Kunaver, ni bila vsebinsko enotno uglasena na razčiščevanje osnovnega koncepta geografije, pa je vendarle nakazala željo in potrebno večino razpravljalcev, da so takšne in podobne razprave za stroko potrebne in koristne.

Uredništvo Geografskega vestnika je na seji dne 25. maja 1981 sklenilo, da se razprava o geografiji objavi kot dopolnilno gradivo k Pakovemu prispevku. Različna, včasih tudi nasprotujoča si stališča o oceni, vlogi in položaju slovenske geografije tako v okviru raziskovalnega dela kot učnovzgojnega programa našega celotnega izobraževalnega sistema vendarle odkrivajo, da je v naši stroki mnogo različnih in povečini neusklajenih pogledov. Prav zato želimo z objavo osnovnih misli razpravljalcev opozoriti na bogastvo misli in načrtov, ki jih postavljajo posamezniki pred slovensko geografijo. Prispevke razpravljalcev, ki so jih oddali uredništvu, objavljamo po abecednem redu avtorjev; zaradi denarnih zagat jih objavljamo v drobnem tisku.

O konceptu geografije, h kateremu so nas pozvali organizatorji nocojšnega večera (v neskladju z naslovom uvodnega referata), lahko govorimo z različnih vidikov. Sam se bom omejil na naslednjo problematiko: razvoj koncepta geografije v svetu in pri nas, vprašanje regionalne geografije v našem in tujem visokošolskem izobraževanju, potreba in možnost večjega povezovanja naših specializiranih kadrov.

Razhajanje v pojmovanju koncepta so se po mojem pričela s specializacijo geografov, ki je nastala zaradi povečane raziskovalne tematike in povečane kadrovske zasedbe v geografskih ustanovah. Ker vsak išče v geografiji proklamirano kompleksnost v območju, ki ga teoretsko obvlada in ker so se kadri že izobraževalno in interesno poglobili ali v naravoslovje ali v družbene vede, je sprva nastala delitev na fizično in družbeno geografijo. Ta delitev je na zahodu marsikje privedla do razbitja prej enotnih geografskih univerzitetnih ustanov in grupiranja v dveh fakultetah. V anglosaksonskem svetu se mnogi fizični geografi udeležujejo v novi panogi regional science (ali celo earth science), družbeni pa v social sciences. Potem ko je Stalin ostro ločil samostojno razvojno pot zakonitosti, ki vladajo v družbeni in naravni sferi, bi pričakovali, da se bodo v vzhodnoevropskih deželah geografi bolj kot drugod razdelili. V resnici so ostali bolj kot drugod pod isto streho in zdaj utemeljujejo enotnost z novo smerjo, ki jo imenujejo konstruktivno geografijo. V resnici pa se geografije delitev zakonitosti na naravne in družbene v osnovi ne tiče, ako smatramo, da je naš cilj iskanje medsebojne prostorske in ne časovno kauzalne pogojenosti geografskih pojavov. Ta delitev se tiče samo tiste koncepcije, po kateri je naša osnovna naloga iskanje časovnih zakonitosti v razvoju procesov. Ti pa imajo svojo svetovno, to je splošno veljavo in so predmet obravnavanja cele vrste drugih znanosti, v končni konsekvenci fundamentalnih znanosti kot so fizika, kemija, biologija, sociologija itd.

Vsem tem znanostim je regionalno proučevanje le sredstvo za spoznanje splošnih zakonitosti, nam pa je regionalna struktura v prostorskem medsebojnem vplivanju končni cilj. V praksi so zagovorniki tako usmerjene geografije, in zagovorniki, da je glavni smoter geografskega raziskovanja spoznanje procesov, na nasprotnih bregovih. Deklariranje geografije za sintetično vedo o zemeljskem površju in obenem (ali v končni razvojni fazi) za vedo o procesih, kot navaja današnji uvodni referat, je zato zgrešeno.

Desintegracijo geografije, ki ponekod razpada ne le na fizično in družbeno, temveč v posamezne panoge (geomorfologijo s težiščem v geomorfogenezi, geografija naselij v smislu sociologije naselij itd.), lajša nezadostna definicija naše stroke, ki jo moramo točneje opredeliti v sistemu znanosti. Ni dovolj trditi, da je sintetična vedo o zemeljskem površju, saj se z njim več ali manj kompleksno bavijo vse tako imenovane prostorske vede. Nezadostna je tudi definicija, da je geografija most med naravo in družbo. Geobotanika na primer raziskuje ne le rastiščne (naravne) pogoje, temveč tudi njihovo spremenljivost pod vplivom človeka, človekove posege v gozdno sestavo itd. Še bolj je v tem tipična nova znanost ekologija, ki bi jo lahko zapisali z enačbo: biologija + geografija. Povezovanje naravnih in družbenih pojavov zasledimo v nekaterih etnoloških in socioloških študijah. Kako ohlapna je na primer definicija, da obravnavamo kompleksno vse, kar vidimo v prostoru, uvidimo ob primeru, ko bi hoteli zares kompleksno in popolno obdelati eno samo vaško naselje. Obravnava tal bi nas zavedla globoko v paleontologijo in paleogeografijo, gradbenega gradiva v litologijo, stila stavb v arhitekturo in zgodovino, obdelovalne tehnike v agrokemijo itd. Pri iskanju vzročnih vezi se moramo nujno omejiti, če nečemo, da bi bila naša stroka skupek dvajsetih drugih. V tem oziru pogrešamo točnejše definicije. Po mojem mnenju se moramo ozirati na predmet, ki je geografiji ostal v sistemu vedno bolj razvijane znanosti, in na prakso. Po mojem mora ostati v osrčju naše stroke prostorska povezanost in modifikiranost tako imenovanih pokrajnotvornih elementov, ki smo jih vajeni v tradicionalni geografiji in ki obsegajo relief, prst, vodovje, vegetacijo, naselja, prebivalstvo in podobno, pri čemer ima posebno mesto lega (ali položaj).

V slovenski geografiji vidim prelomnico na prehodu iz petdesetih v šestdeseta leta t. st., ko je s povečanim kadrom na geografskem inštitutu (zdaj PZE za geografijo) specializacija prerasta potrebe regionalne geografije. Desintegracija je sledila svetovnim tokovom vključno prizadevanju prof. S. Ilešiča. Pri tem sta pojmovanje in vloga regionalne geografije dobila pri nas nenavadni razvoj. Zaradi pomanjkanja časa so marsikje v svetu (in pri nas v Zagrebu) skrčili predavanje regionalne geografije tujih dežel in ga poverili predvsem tistim, ki te dežele raziskujejo, da bi jih predstavili kot primer geografske kompleksnosti. Vse to pa niso spremljale težnje po razvrstitvi regionalne geografije vobče. Pri nas je obdržala regionalna geografija v visokošolskem študiju razmeroma mnogo časa, v geografski literaturi pa so bili resni poskusi, da bi jo idejno razvrstili, češ da preveč obremenjuje spomin, da ni dovolj znanstvena, pomembna za prakso in podobno.

V Sloveniji so ostale geografske institucije nerazdeljene vključno konceptiškemu razhajanju (fizični geografi večinoma ostajajo na stališčih, da proučujejo za potrebe regionalne geografije). Z njim bo treba računati pri iskanju dejavnikov povezovanja, ki jih vidim predvsem v organizacijski raziskovalni sferi. To do neke mere zavira utvara, da geografija, definirana kot vedo o regionalni strukturi in njeni prostorski pogojenosti z naravnogeografskimi in družbenogeografskimi pokrajnotvornimi sestavinami, ne more biti problemska in zato aplikativna. Če se v smislu te definicije pritegnejo k reševanju praktičnega problema v smislu lokacije regionalno pomembnega objekta geografi-specialisti, jih bo iskanje skupne rešitve nujno privedlo do skupnega jezika. Žal je bilo takih skupnih raziskav nekdanj več kot jih je danes.

Ivan Gams

Dosedanja razprava je že precej osvetlila razvoj, vsebino in položaj slovenske geografije v povojnem obdobju. Značilna je njena razširitev, specializacija ter usmeritev na nova področja. Zato je razumljivo, da se sprašujemo, kje so meje te vede, kakšno naj bo razmerje do drugih ved in kako naj sledimo novim raziskovalnim metodam in postopkom. Za povojno obdobje je značilna izredna razširitev količine

znanja. Po dialektiki lahko pričakujemo, da bo vse to vplivalo tudi na novo kvaliteto geografije v celoti. Tu pa se moramo vprašati o dejanski vlogi geografije v znanosti in družbeni praksi. Če načelno soglašamo s temeljno definicijo enotne geografije kot znanosti med naravo in družbo, potem sledi vprašanje ali dovolj spoznavamo takšne »geografske« zakonitosti v razvoju pokrajin, ali vemo, kakšne so in kako naj jih ugotovimo? Če je geografija zares znanost, potem ne zadošča le spoznavanje vedno novih pojavov in ugotavljanje različnih procesov. Njena naloga je v odkrivanju občeveljavnih zakonitosti, spoznavala naj bi temeljno znanstveno resnico o razvoju pokrajin. Sami opisi pojavov in procesov ne zadošča. Vprašanje pa je, ali smo primerno organizirani in pripravljeni za odkrivanje znanstvenih geografskih zakonitosti? Ali lahko zares kritično vrednotimo in spoznavamo razmerje med družbo in naravo? Ali lahko geografska spoznanja iz tujine z drugačno družbeno ureditvijo presajamo v naše geografsko okolje? Ali obstajajo splošno veljavne geografske — ne naravne in družbene — zakonitosti, ki se v vseh družbah in predelih zemlje uveljavljajo z enakim učinkom? V pravem znanstvenem odkrivanju geografskih zakonitosti vidim kakovostni napredek geografske znanosti. V tej smeri naj bi razvijali tudi teorijo in filozofijo geografije. Ali sploh lahko opredelimo temeljne geografske zakonitosti in spoznamo prave geografske zakone? V tem je, mislim, temeljno in nerazčiščeno teoretično vprašanje. Toda v tem je tudi jasna vsebina geografske znanosti in njena razmejitev do drugih ved. Vse drugo je stvar geografske prakse. Z razrešitvijo temeljnih teoretičnih dilem bi seveda tudi lažje razvijali geografijo v praksi na vseh področjih. Lažje bi vrednotili njen prispevek k vzgoji in izobraževanju, k poglobljenemu spoznavanju geografskega okolja pa tudi k načrtovanju in usmerjanju nadaljnjega razvoja pokrajine.

Peter Habič

Pri pripravi gradiva o slovenski geografiji, ki ga je končno izoblikoval profesor Pak, se je izkazalo, da bo potrebno v bodoče poleg slovenske geografske bibliografije pripraviti podrobno analizo razvoja geografije v Sloveniji po drugi svetovni vojni. Diskusija je pokazala, da zaradi razvejane geografije ne moremo geografi do potankosti slediti vsem dosežkom zelo razvejane geografske dejavnosti v Sloveniji in zato tudi težko presojava dosežke posameznikov, posameznih geografskih smeri, tako s teoretičnega in metodološkega kot z aplikativnega vidika. Različno tudi pojmuje delitev dela geografije z drugimi znanstvenimi disciplinami, kakor tudi pomembnost medrepubliškega in mednarodnega sodelovanja. Slovenski geografi tudi nismo med seboj razčistili in vzkladili pojmovanja o kompleksnosti in specializaciji geografije, odnosno o razvoju po njenih panogah ali po njeni problemski zasnovanosti. Če bomo hoteli nadalje razvijati geografijo v okviru moderne znanosti, bomo morali geografi med seboj razčistiti tudi pojmovanje o interdisciplinarnosti znotraj geografije in o povezanosti geografije z drugimi znanstvenimi disciplinami.

Upam trditi, da smo prav v enaki meri, kot smo zanemarili teorijo in metodologijo geografskega proučevanja, zanemarjali tudi razvijanje metod prenosa spoznanj raziskovalnih dosežkov v družbeno prakso, pa naj bo to za potrebe izobraževanja ali za druge potrebe družbene prakse. Če se bomo hoteli z rezultati svojega dela uspešneje vključevati med nosilce družbenega razvoja, bomo morali posvetiti več pozornosti organiziranju raziskovalnega dela z združevanjem dela in sredstev pri raziskovalnih nalogah med geografskimi kot tudi z drugimi sorodnimi negeografskimi institucijami. Iz programov občinskih raziskovalnih skupnosti, pa tudi iz posameznih organizacij združenega dela, se kaže velika potreba po posredovanju že v preteklih letih doseženih rezultatov geografskih raziskav, hkrati pa tudi po novih usmerjenih geografskih raziskavah. Da bi pokrili vse družbene potrebe, moramo uveljaviti v geografiji kratkoročno, srednjeročno in dolgoročno planiranje raziskovalnega dela. Prav gotovo bomo morali tudi v bodoče pokrivati kratkoročne potrebe združenega dela Slovenije v ožjem in širšem smislu s specializiranimi, kratkoročno, toda določenemu cilju naravnanimi raziskovalnimi nalogami, kar pa ne sme pomeniti drobljenje in specializacijo raziskovalnega dela, temveč morajo biti taka dela zasnovana tako, da prispevajo k sintezi srednjeročno in dolgoročno zastavljenih geografskih raziskovalnih nalog.

Praksa preteklih let je potrdila, da smo geografi sledili razvoju kulturne pokrajine v Sloveniji tudi s socialno geografsko metodologijo proučevanj, saj smo že pred desetimi leti opozorili na posledice socialno prostorske diferenciranosti Slovenije, v zadnjih dveh letih pa smo še posebej opozarjali na probleme razkroja kulturne pokrajine neravnega sveta in na s tem povezana vprašanja razvoja kmetijstva kot osnovnega geografskega dejavnika pri oblikovanju kulturne pokrajine. Tako pri vprašanih socialno prostorske diferenciacije kot odvisnosti razvoja kulturne pokrajine od razvoja kmetijstva v neravnem slovenskem svetu sodelujemo geografi že dobro desetletje v javnih razpravah, ki slone na spoznanjih raziskovalnega dela slovenskih geografov.

Med slovenskimi geografi že dolgo časa poteka razprava o nujnosti priprave geografske monografije Slovenije. Menim, da je dozorel čas za to akcijo, v kateri morajo sodelovati vsi slovenski geografski raziskovalci, od vsebinske in idejne zasnove, organizacije pa do izvedbe dela. Po geografski monografiji Slovenije se kažejo potrebe v širši slovenski družbi pa tudi izven nje. Pogoji za izvedbo pa so dani z bogato dokumentacijo tiskanih in netiskanih geografskih del, z gradivom za atlas Slovenije pa tudi z raziskovalnim kadrom, ki je v bližji preteklosti opravil zahtevne timsko zasnovane raziskovalne naloge in z rezultati dosegel afirmacijo v slovenski, jugoslovanski in mednarodni geografski javnosti. Prva poročila Geografskega inštituta Antona Melika že kažejo, da je storjen prvi korak na pripravi monografije Slovenije.

Vladimir Klemenčič

Eden od problemov slovenske geografije je nadaljevanje ali preseganje šole, iz katere je več ali manj vsakdo izšel. Pri tem ni potrebno posebej poudarjati, da se v vsakomer bolj ali manj zrcalijo najsvetlejši dosežki Melikove in, morda še bolj, Ilesičeve geografije. Toda naslednikom te šole se včasih zamerijo tudi stranpota, specializacija, ogledovanje pri sosednjih ali tujih geografijah, ki so imele drugačne, še boljše možnosti razvoja, širše intelektualne, raziskovalne, materialne in prostorske pogoje. Ne zdi se mi narobe, če se oziramo okrog sebe po najboljših znanstvenih, metodoloških dosežkih in jih tu in tam presadimo tudi na domača tla. Včasih se takšen poskus lahko ponesreči, vendar če prenese strokovno in idejno kritiko in je mednarodno primerljiv ima vso pravico svojega obstoja, nadaljnega znanstvenega razvoja in spoštovanja. Mislim, da je prav slednje, torej spoštovanje opravljenega strokovno-organizacijskega oziroma znanstvenega in publicističnega dela pri nas pogosto odsotno. Seveda ne spoštovanje za vsako ceno, ampak objektivna ocena in ovrednotenje. To pa je še posebno pomembno v krogu strokovnjakov, ki so usodno med seboj povezani in katerih delo je vgrajeno v stavbo slovenske geografije. Zato nikakor ni vseeno, kakšne so te vezi in na čem temeljijo.

Menim, da je na eni strani nadvse nujno biti odprt za svetovna gibanja v lastni in drugih znanostih, na drugi strani pa imeti kot pglavliten cilj in torišče raziskovanja lasten nacionalni prostor. Pri tem se mi zdi, da morda nekoliko pozabljamo na nekatera klasična geografska področja, kot je regionalna geografija, geografska terminologija in imenoslovje itd. Posebno regionalna geografija tujih dežel je pri nas močno nerazvita panoga, da ne govorim tudi o nekaterih drugih geografskih vejah. Seveda bi bilo nerealno pričakovati tolikšen razmah posameznih vej geografije, kakor ga poznajo večji narodi in močnejši inštituti. Toda izhod v smeri še ustrežnejše rasti naše vede vidim razen v povedanem tudi v bolj organiziranem in bolj integriranem pristopu pri reševanju nalog, ki so tipično geografske. To pa seveda terja smotnejše organizacijske oblike znanstvenega dela ter čim večje združevanje subjektivnih strokovnih sil. Ob tem pa kaže vendarle podpirati in pospeševati tudi tista individualna prizadevanja, ki so stvar osebnih usmeritve in interesa, še posebno, če obetajo uspeh v jugoslovanski in mednarodni geografski javnosti.

Jurij Kunaver

Pomen geografije ni samo v spoznavanju in proučevanju prostorske stvarnosti in vrednot človekovega okolja, temveč je njena vloga tako v njenih vzgojno-izobraževalnih razsežnostih kakor pri prostorskem planiranju ter varstvu in urejanju

okolja vsestranska in nenadomestljiva. Kadar se geografija podreja predvsem pedagoškemu programom in na to navezuje raziskovalno delo (bolj na obrobju družbenih nalog), potem skušajo njene naloge opravljati tudi druge discipline (sociološke in ekonomske, etnografija, medicinska geografija, naravoslovne vede). Bolj aktivna geografska raziskovalna dejavnost, ki sega v jedro razvojnih nalog družbe ni samo realnost, temveč tudi nujnost za obstoj in razvoj takšne znanosti.

Za geografsko znanost je še posebno važna njena idejnost: ne more se odpovedati marksističnemu pojmovanju družbe in njenega naravnega življenjskega okolja in ne dialektičnemu opazovanju pojavov v njihovi medsebojni povezanosti in kompleksnosti prostorske stvarnosti. Idejnost discipline se kaže tudi v tem, kam teži in kam sega s svojo dejavnostjo, kajti pri razreševanju žive tematike lahko tudi napreduje; muzejsko zanimive teme smejo biti le dopolnilo ustvarjalnega programa. To je važno za disciplino kot za njene nosilce. Idejnost v naših razmerah pomeni tudi izobraževalno geografijo naravnati v patriotično vzgojo, ustrezno ocenjevanje družbenih tokov v svetu, kot prispevek k utrjevanju naše družbe in njene obrambne moči. Idejnost ne nazadnje terja razvijanje skupinskega dela, ki edino omogoča pristop k zahtevnejšim nalogam in razvijanje novih metodologij. To pa pomeni potrjevanje geografije kot kompleksne vede, ki proučuje vse pojave v luči delovanja naravnih in družbenih razvojnih zakonitosti.

Med velike in zelo pomembne, pa tudi zahtevne naloge sodi sodelovanje pri uveljavljanju in razvijanju prostorskega planiranja. Nosilcev družbenega planiranja je veliko, zato je potrebno pomagati pri razreševanju prostorskih vidikov razvoja. V naši družbeni skupnosti imamo posebno zahtevne naloge pri urejanju in izboljšanju okolja; stališča in usmeritve glede zemljiške, urbanistične, industrijske in prometne razvojne politike, glede policentričnega razvoja in odpravljanja žarišč onesnaževanja okolja nas neposredno opozarjajo na obsežnost in aktualnost nalog.

Pri prostorskem načrtovanju pa smo v bistvu šele na začetni stopnji — ugotavljanja lokacijskih zahtev, registriranja oblik degradacije okolja, spremljanja razvoja naselij in usklajevanja najrazličnejših posegov v prostor v kartografski izpeljavi. Seveda brez teh elementov ni mogoče planiranje in toliko težje je, ker statistična služba spremlja samo nekatere elemente kakovosti okolja (izraba zemljišč, klimatske kazalce, razvoj naselij ipd.), ker nimamo zgrajenega sistema opazovalnic razmer v okolju, pa tudi metodologijo slehernega proučevanja razvijamo sproti. Toda danes se srečujemo že z bistveno novimi problemi geografskega okolja: z vsestransko kemizacijo, ki spreminja naravne pojave in vpliva na življenje ljudi, z energetskim in surovinskim primanjkljajem, s transformacijami v kmetijstvu, ki bistveno spreminjajo razmere na tržišču in v oskrbi prebivalstva, s problemi virov pitne vode, s posledicami razbohotenja prometnega omrežja in motorizacije, z nejasnimi pogledi na razvoj naselij. Pojem infrastrukture dobiva novo vsebino, kakor se tudi spreminja infrastruktura antropogenega okolja. Tudi urbanizacija in deagrarizacija, ki jima geografija posveča veliko pozornosti, dobivata nove značilnosti. Ti procesi in spremembe pa ne potekajo v nekem zaporedju ali vstrie, temveč so prepleteni in terjajo tudi izrazito nove pristope v prostorskem planiranju.

Prvič je prostorsko planiranje del družbenega planiranja in je potrebno prostorske komponente razvoja usklajevati z drugimi. Družbenoekonomska politika mora upoštevati tudi ekološko in tehnološko komponento, prostorsko usklajevanje pa zato ni več le povezovanje različnih interesov v prostoru, temveč je dolgoročno usmerjanje dejavnosti glede na vse kakovostne spremembe, ki jih bo razvoj prinesel. V srednjeročne in tekoče plane vnašamo torej dolgoročne usmeritve, in sicer glede na možnosti, ki nam jih okolje nudi in glede na obremenitve, ki jih prinaša sleherna dejavnost, pojavnost in antropogeni element. Odpira se vprašanje, v kateri prostorski razsežnosti (regionalni, conalni) obravnavamo prostorske vidike, kajti družbenoekonomska regionalizacija ima druge okvire, čisto zgolj administrativne. Vse to terja drugačno metodologijo od sedanjega.

Drugič pa nobenega plana ne moremo ocenjevati brez širših, tudi svetovnih horizontov. Poznamo razsežnosti in posledice energetske, surovinske in prehranske krize, pa tudi krize človekovega okolja, neobvladane urbanizacije, težave v prometu itn. Idejni in metodološki vidiki v marsikaterem pogledu niso izčrpani. V družbenem in prostorskem planiranju se že srečujemo z nekaterimi

posebnimi bilancami (zaradi oskrbe) — energetske, surovinske, vodne. Toda še vedno gre predvsem za količinske bilance: računajo z energijo in ne z emisijami SO_2 , računajo z lesom z vidika potreb industrije in ne z vidika funkcije gozdov v naravnem okolju, zagotavljajo količine vode in zapostavljajo potrebe po zdravi, čisti pitni vodi in prioriteto prebivalstva pred drugimi porabniki.

Očitno je, da bo razvitejša metodologija v prostorskem planiranju morala čimprej prispevati nove raziskovalne in razvojne metode, ki bodo zajeli tudi kakovost vode in hrane, da bi se izognili škodljivim vplivom kemizacije. Te bilance niso le današnje; prav tako morajo biti narejene kakor za leto 2020 ali 2030. Nadalje je neobhodna bioenergetska bilanca: kmetijstvu postavljamo izredne zahteve (do leto 2000 povečati pridelek za 70 %), obenem pa ugotavljamo, da vsak odstotek povečanja kmetijske proizvodnje terja za dva ali tri odstotke povečanja potreb po energiji (v različnih pogojih so ta razmerja zelo različna!) in da gre to samo do določene stopnje. Podobno bodo potrebne biokemične analize zaradi novih prehranskih zahtev in usmerjanja predelave kmetijskih pridelkov — v smislu vse večjih interesov po družbeno organizirani prehrani. Potrebne so bilance primarnih in sekundarnih surovin, plani usklajevanja akcij proti naravni stihiji z akcijami za smiselno obremenjevanje naravnega okolja z družbenimi potrebami.

Premislek o teh nalogah nas navdaja s spoznanjem, da je potrebno razvijati geografijo kot znanost v njenem idejnem, raziskovalnem, metodološkem in seveda tudi tehničnem pogledu. To pa ne more biti zgolj teoretično iskanje, temveč bo dobro samo, če bo izhajalo iz dosežkov ustreznih raziskovanj. Potem, ko bo geografska znanost znala in mogla opravljati takšne naloge, lahko pričakujemo tudi njeno novo vlogo v pedagoškem smislu. Sedanje omejevanje (časovno v programih šol) ne zadeva le geografijo, temveč je posledica pritiska neštetihih disciplin in dopolnjevanja z novimi potrebami. Bodoča vzgojnoizobraževalna dejavnost bo nujno morala preiti k razvijanju novih interdisciplinarnih kompleksov, v katerih lahko geografija kot kompleksna veda spet pridobi na pomenu. Lahko pridobi, če bo za to zares dorasla. To terja tudi našo boljšo povezanost in organiziranost, predvsem pa novo stopnjo znanja.

Avguštin L a h

Razprav o konceptu naše stroke in drugih vprašanih pravzaprav nismo vajeni. Temu smo se doslej kljub različnim pobudam prevečkrat izogibali, tokrat pa so nas do tega hvalevredno pripravile zunanje okoliščine. Vendar pa pripravljeno gradivo kot osnova za tako razpravo miselno ni posebno spodbudno, ker je premalo opredeljeno in problemsko zastavljeno ter za take namene tudi preveč zglačeno. Pogrešam namreč osredotočenost na najbolj pereča temeljna vprašanja idejne in druge zasnovanosti naše sedanje geografije kot celote, predvsem pa na vprašanja o njeni marksistični naravnosti, kakor bi pričakovali glede na okvir, v katerem razprava poteka. Značilen pa je v poročilu enostranski izbor virov.

Glede na naslov poročila — Položaj slovenske geografije — upravičeno pričakujemo, da bi bil ta položaj dejansko osvetljen, recimo v razmerju do naše znanosti in družbe, kar šele omogoča njeno vrednotenje. Zato so seveda potrebni izoblikovani kriteriji in stališča.

Upravičeno je že vprašanje, ali sedanja slovenska geografija sploh uresničuje — zavestno seveda — kakršenkoli skupni koncept svoje stroke, kaj šele da bi bil ta enoten in pretehtan. Ali se zanj sploh prizadevamo? Ali nismo zaradi širjenja in drobljenja stvarnega dela, ali pa zaradi česa drugega, nanj kratkotalno »pozabili«. Saj navsezadnje nemoteno uspevajo različni »pogledi«, ki se seveda kažejo povečini le posredno, ker se jim v konkretnih delih pač ne moremo izogniti.

O idejnih in drugih zasnovah slovenske geografske znanosti je S. Ilešič poglobil marsikatero kritično misel, vendar brez pravega odmeva. Če se s temi pogledi ne strinjamo, bi se bilo treba z njimi spoprijeti in jih ovreči, ne pa ravnati, kakor da jih ni. To v znanosti, ki naše nekaj da, ni v navadi že zato, ker meče senco na njeno znanstvenost. A ravnamo še slabše, ko se v besedi strinjamo z Ilešičevimi pogledi, ravnamo pa drugače. V zadnjem času skušamo

sicer govoriti o »dialektični enotni geografiji«, a ne povemo, v čem naj bi bilo njeno bistvo, danes pa smo slišali, »da moramo prenehati s tradicijskimi stališči in začeti razpravljati z marksističnih izhodišč«.

Težko bi bilo zanikati, da pri našem raziskovalnem delu ne gre za precejšen razkorak med »načelnimi stališči« in dejansko prakso. V tem vidim enega izmed vzrokov za precejšnjo razpuščenost in pogosto prakticistično usmerjenost naše geografije, kar je nedvomno tudi posledica zanemarjene skrbi za njene teoretične osnove, osamljena prizadevanja pa so ostajala brez plodnega odziva — zaradi oportunitizma ali ustvarjalne neprizadevnosti?

Pravkar smo v diskusiji slišali, da je v gmotnih možnostih (neustreznih?) iskati vzroke za zanemarjeno skrb glede koncepta naše stroke. Vzroke iščemo torej drugje, čeprav tako ugodnih materialnih in drugih možnosti za tak tovrstni razvoj doslej še nismo imeli.

Perečih vprašanj našega raziskovalnega dela ne manjka. Razglabljamo npr. kompleksnost, razvijamo pa živahno enostranost (specializacijo), a razvojnih posledic tega za bistvene značilnosti geografske vede ne pretresamo.

Podobno je z regionalnostjo geografije, ki jo preko mere zanemarjamo, čeprav pomisleki zoper njo niso načelne, temveč praktične narave. Priznavamo namreč, da je zahtevna. Če je tako, je pač potrebna ustrezna organizacija raziskovalnega dela ter skupinske raziskave. Brez enotnega in prehtanega koncepta ter skupnega programa, osredotočenega v raziskovalnih ustanovah, pri tem seveda ne gre.

S tem je povezano tudi vprašanje, ali se sredi količinskega razmaha našega raziskovalnega dela lotevamo osrednjih vprašanj naše stroke ali pa se prevečkrat lovimo okoli trenutno zanimive tematike, ki smo ji kos že s slabo povezanim individualnim delom.

Poleg tovrstnih vprašanj so še druga, recimo premalo razvita znanstvena kritika, kar nedvomno izraža značilno ekstenzivnost naše geografske misli in njene prakse. Potreba po njej se kaže zlasti ob elaboratih, ki jih izdelujemo v okviru RSS, ti pa so prevladujoča oblika našega dela.

Pomanjkanje kritike je očitno tudi posledica tega, da medsebojno premalo spremljamo lastne raziskovalne dosežke, kar je spet posledica »samozadostnosti« razdrobljenega dela.

Vzroki, da zanemarjamo oblikovanje in poglobljanje teoretskega in metodološkega koncepta naše stroke kot napotila za prakso, po mojem niti ne tičijo v kakršnikoli nazorski usmerjenosti, prej v nenazorskem pozitivizmu oziroma prakticizmu in iz tega izvirajočem splošnem pomanjkanju samokritičnosti in kritičnosti.

Ker so za plodnejši razvoj naše znanosti kritični pretresi nujni, menim, da pri razpravah, kakršna je današnja, poudarjanje uspehov, ki jih seveda niti najmanj ne gre zanikati, ni koristno, ker ohranja samozadovoljstvo. Morda pa smo vendarle na pragu tega, da bo količinski razmah našega dela kmalu pripeljal do kakovostnega skoka in so zaradi take razvojne faze sedanje geografije njene slabe strani bolj očitne.

V današnji diskusiji je bilo slišati, da je zaradi naraščajočega pomena interdisciplinarnega raziskovanja odveč opredeljevati predmet in meje geografije. Toda tudi pri takih raziskavah moramo jasno vedeti, s čim lahko posamezne stroke prispevajo bodisi metodološko ali stvarno.

Glede v diskusiji omenjenega vprašanja o regionalni geografiji in o tem, da se celo mnogo večji narodi niso dokopali do ustreznih regionalnogeografskih del o lastni deželi, ne smemo pozabiti, da v Sovjetski zvezi, ki je bila tu omenjena, ravno teoretična orientacija njihovega »sistema geografskih ved« to onemogoča, pri nas pa takih pomislekov vendarle ni.

Ker sem se namenoma osredotočil na kritične misli, so bili v diskusiji pomisleki, vendar so kolegi navsezadnje kritičnost še stopnjevali in govorili o »krizi geografije«, kar pomeni, da pereča vprašanja o njenih bistvenih straneh vendarle obstajajo, pa naj jih gledamo kakorkoli.

V diskusiji načeta vprašanja o razvojnih zakonitostih geografskih pojavov, med drugim tudi o »geografskih zakonitostih«, opozarjajo, kako nujna so tovrstna razčiščevanja. Zato si moramo prizadevati, da bomo današnjo razpravo nada-

ljevali ter jo usmerili v sklenjeno in poglobljeno razvijanje teoretične in druge misli o temeljnih vprašanih naše stroke kot posploševanje prakse in napolnilo za njeno nadaljnjo raziskovalno rast.

Darbo Radinja

Sodobna geografija se še vedno srečuje z nekaterimi dilemami, ki izvirajo iz dobe, ko se je ta veda (v 19. st.) na novo oblikovala. Te dileme so: 1) dualizem, to je členitev na fizično in socialno geografijo; 2) nerazvitost sinteze, ki bi sicer morala biti temeljna oblika geografske metode, a je še vedno brez pravih objektivnih kriterijev; 3) čedalje večja razčlenjenost geografije, kar je odraz splošne specializacije in veljavne klasifikacije znanosti ter odločno prevelikega poudarka na analizi v znanstvenem delu.

Vse te dileme so prisotne tudi v slovenski geografiji. O njih je tekla že večkrat razprava, čeprav ne vedno organizirano in tudi ne preveč redno. V teh diskusijah so se pokazali različni pogledi na geografijo, kar pa ni narobe, saj se s tem lahko plemeniti veda. V vseh teh razpravah se je izkazalo, da v geografiji zapostavljamo nekatere znanstvene in metodološke razvojne možnosti. Tako je naša geografija vseskozi ostajala pri ideografski metodologiji (sklepanje iz danih razmer na obče zakonitosti) ter se je zavračalo nomotetični metodološki pristop (obravnavanje danih regionalnih razmer na osnovi občih spoznanj), čeprav bi ta lahko pomenil dragoceno dialektično dopolnilo v znanstvenem delu. Pokrajina je resda naš objekt proučevanja, vendar v njej praviloma proučujemo le določene pojave. Premalo pa proučujemo sklope pojavov, predvsem pa nekatere pomembnejše regionalne probleme. Kompleksno proučevanje slednjih je lahko uspešno edino, če uporabljamo vsa geografska spoznanja in zavržemo dualistično ali kakršnokoli drugo delitev geografije. Sedanja regionalna geografija se metodološko ne razvija. Pogosto je preveč faktografska ali celo leksikografska in ostaja s tem na ravni tako imenovane »informacijske geografije« (ki pa je prav tako potrebna in koristna). Izhod in napredek regionalne geografije vidim ravno v kompleksnem proučevanju določenih regionalnih problemov. To bo na pravilo regionalno geografijo tudi veliko bolj uporabno, kot je primer sedaj.

Sodobna geografija je v določeni krizi. To velja tudi za slovensko geografijo. Ravno zaradi tega se mi ne zdi smotno ločevati občo problematiko o idejni naravnosti geografije od slovenskih geografskih razmer. V tem smislu sem tudi razumel vabilo k razpravi na današnjem sestanku in uvodni referat.

Vsekakor pa bi bilo bolje, ko bi našo pozornost obrnili od dediščine iz preteklega in polpreteklega obdobja k nekaterim aktualnim problemom, ki jih bo treba slejkoprej pričeti obravnavati in reševati. Navedel bom samo nekatere, po mojem mnenju najbolj pereče:

- odnos in razmejitve do drugih ved, s katerimi se geografija pogosto srečuje ali križa;
- uveljavljanje v praksi, ki je bilo doslej vse preveč zasluga posameznikov, ne pa rezultat geografskega raziskovalnega dela;
- razvoj znanstvenega naraščanja, ki se vse premalo aktivno angažira za razvoj vede in se vse premalo dodatno izobražuje v podiplomskem izobraževanju;
- položaj geografije v šoli, kjer veda izgublja tradicionalne položaje;
- kako vzdržati korak v slovenski geografiji z razvojem geografije po svetu in z razvojem drugih sorodnih ved ob eksploziji znanstvenih idej, publikacij in drugih dosežkov, ki jo doživlja sodobni svet.

Posebej bi opozoril še na en problem v geografiji. Medtem ko poznamo v naravoslovju in v fizični geografiji številne zakone, je situacija v družbeni geografiji docela drugačna. Tu lahko pogostoma govorimo le o modelih, paradigmah ali kvazi zakonih.

Igor Vrišer